

Hogyan befolyásolja a mészkő az alföldi láprétek növényzetét?

– Adatok a réti mészkőről

Sztrinkó István (1982) ¹

A Duna-Tisza közét, mint általában az Alföldet a föld- és sárépítkezés tipikus területeként tartja számon a népi építészet szakirodalma. Ez érthető is, hiszen a legtartósabb építőanyagot, a követ távolabbi vidékekről lehetett csak költséges szállítással beszerezni. Erre egy-egy közösség természetesen csupán a legrangosabb egyházi vagy középületek emelésekor vállalkozott. A két folyó mentén ez nem is jelentett különösebb gondot, ám a víztől távolabbi területeken, ismerve a korábbi évszázadok közlekedési viszonyait – igen nagy erőfeszítést kívánt a kő szállítása.

Van azonban a Duna-Tisza közti homokvidéknek egy ma már szinte teljesen elfeledett geológiai képződménye, a réti mészkő. Ez a kő tartósságban nem vetekedhet ugyan a hegyvidéki kőzetekkel, de helybeli bányászata, s így olcsósága miatt a két víz közének mégis nagy területén használták építőanyagként. Például az Újkécske közelében levő Kővágólaposban a lakosság fejtette a mészkövet s ebből építette házai alapját. De ebből építették az ókécskei templomot s hasonlóképpen a Móricgáton fejtett kőből az ottani kápolnát is.

A réti mészkőnek a szegedi népnelvben változatos a terminológiája: darázkű, pecsmeg, cupák, mocsárkű, varangykű, terméskű alakok ismertek. Máshol sárkőnek, gyepkőnek nevezik. „E kő lyukacsos, sárgás, kemény, néha csiga hajakkal kevert, épületek alapközeibe, sőt téglák közé a falakba is, haszonnal rakatják, s belőle mész is égethető”.

Az Alföldön a korai évszázadokban a réti mészkő felhasználása templomaink építéséhez igen gyakori lehetett. Kiskunmajsáról is megemlítik „...a homoki kőbányákat, amelyekből házat épít itt mindenki, istállót, pincét stb.” A XIX. század elejétől Halas és Félégyháza környékén a kűvágó erekből kitermelt kővel bélelték az itató kutakat. Szeged környékéről írták le, hogy a homoki pincék alapozásánál, ha a közelben hozzájutottak, a darázkő néven emlegetett édesvízi mészkövet alkalmazták. Majsával kapcsolatban említik a Széktót, melynek partján mészégetésre alkalmas követ lehet bányászni. A szabadszállási részen levő semlyékben „termés kövek találatnak épületre valók...”. „E kőereket ezelőtt, mikor még a város rendelkezett a földek felett, nagyjából mívelték amennyiben néhány köz- és magánépületnek, ha szükség volt, vágták, sőt a szomszéd helységeknek is megengedték a vágatást.”

---

¹ Válogatás Sztrinkó István (1982): A réti mészkő a Duna-Tisza közti építészetben c. cikkéből. In: Balassa I. - Ujváry Z. (szerk.) Néprajzi tanulmányok Dankó Imre tiszteletére. 159-171. Debrecen

FODOR F. szerint a XVIII. században még Jászberényből is Cegléd-Nagykőrös környékére jártak a nagyobb építkezésekhez. Egy Nyársapáti közeli tanyában gazdasági épületek meszelésére használták a réti mészkőre rakódott igen vékony „mészréteget”.

A XVIII-XIX. században a réti mészkő kitermelését specialisták, kővágók végezték. A források azt is megmutatják, hogy a kővágásra alkalmas területet, - legyen az uradalmi birtok vagy egy közösség területe – pénzbevételeinek növelésére használta fel, s másnak csupán bérbe adta. Sándorfalváról 1845-ből említik a következőket: „Föltartja magának az ... Uraság a kővágói semlyékben a kőfejtésnek akármikor szabad használatát ... ezen kőfejtéshez való szabadjárás és azon térségnek, a hol a kövek találtak és összeraknak, a haszonbérleőknek ellenezni nem lehet.” Cegléd, 1820-ból származó birtokkönyve a közös legelő felosztásakor mindig külön megemlékezik a kővágó helyekről, és ezek területét is feltünteti. Összesen 23 388 négyszögölnyi terület, melyből a városnak minden bizonnyal tekintélyes haszna volt. Kővágó helyeket jelölnek a következő földrajzi nevek: Kőhalom, Köves gerinc, Kővágólapos, Kőtörés, Kővágó dűlő.

A nyári szőlőmunkák, kötözés, permetezés befejeztével mentek el követ vágni a vállalkozóbb kedvűek, mert szinte embertelenül nehéz, nagy erőt kívánó munka volt ez. Komolyabb felszerelést, nagyobb anyagi befektetést nem kívánt- csak egy csákányra és a kővágó rúdra volt szükség- mégiscsak a legelszántabbak fogtak hozzá, hogy evvel az embert próbáló nyár eleji tevékenységgel egészítsék ki szűkös keresetüket. Az idősebb kővágók egybehangzó véleménye szerint ott volt érdemes a kő bányászását megkezdni, ahol sok kővirág (*Malva silvestris*) nyílt. Ilyen helyen a felső talajréteget ellapátolva egészen biztosan kőre bukkantak. Először lapáttal, ásóval eltakarították a 30-50 cm vastag talajréteget, utána pedig a csákány került kézbe. Evvel a kőér felső, 2-3 cm-es fagyszívta, pacsmagkőnek nevezett rétegét verték fel, mely a fagykárosodás miatt a leggyengébb minőségű volt. A továbbiakban egyetlen szerszámmal, a kővágó rúddal dolgoztak. Általában két ember dolgozott a gödörben. Mindig hosszára hasították a követ, egyszerre 10-15, legfeljebb 20 cm-es szélességben. A rudat állandóan egy helyre verve lyukat képeztek, melyet néhányszor hideg vízzel kimosattak. Így a 40-50 cm vastag darázkő néhány száz ütésre elrepedt. Az ennél vékonyabb követ nem nagyon szerették. A 25-30 cm vastag kőeret még kibányászták, mivel ez már az épület falában is dacolni tudott az időjárással, de a legjobb a sárgás színű, vastagabb darázkő volt, mert ezt már semmilyen fagy nem bírta kikezdeni.

A visszaemlékezések szerint az 1950-es évektől, mikor Kiskunmajsán is mind többen kezdtek sátortetős családi házakat építeni, ismét sokan felhasználták a terméskövet. A nagyméretű házak betonlapjaiba keverték,

hogy csökkentsék a költségeket. A réti mészkő ilyen felhasználása Majsán ma is élő gyakorlat, a többszintes házak építésénél is megfigyelhető.

Összegzésként megállapítható, hogy a régészeti, földrajzi és történelmi adatok tanúsága szerint a réti mészkövek az Árpád- kortól folyamatosan alkalmazták a Duna-Tisza köze építkezésében. A rangosabb épületek mellett a XIV-XV. századtól már bizonyíthatóan felhasználták a népi építészetben is. Sokszor nem a kőerek anyagát bányászták, hanem a romos középkori épületek kővét hordták el házak alapozásához. A réti mészkő ilyen célú alkalmazása egészen napjainkig megmaradt, de épültek belőle kutak is, s néhányszor a kemencék alját is evvel rakták ki.

A kővágás, a darázkő felhasználása számos Duna-Tisza közti településen ismert volt ugyan, szerepét mégsem szabad túlhangsúlyozni, hiszen alkalmazása nem volt általános a két víz közén. Nem befolyásolta döntően a népi építészet jellegét, csupán néhány elemét alakította, tette sajátossá. Bányászata azonban szemléletesen bizonyítja, hogy az alföldi ember milyen jól ismerte szűkebb természeti környezetét, s a legnagyobb mértékben igyekezett azt saját javára fordítani.

A címben feltett kérdésre természetesen még nem tudjuk a választ. Érdeemes lenne megvizsgálni, hogy a mai láprétek, szikesedő mocsárrétek alatt mekkora területeken van ilyen mészkő, hogyan befolyásolja a talaj vízháztartását, illetve milyen vegetáció alakul ki a kibányászott területeken? Réti mészkőbe akadt a fúrónk pl. a Kolon-tó melletti láp- és ligeterdőkben, dolomitpor-szerű, igen száraz rétegbe a nagykőrösi homoki tölgyesek egyes foltjai alatt...